

לפרשת וארא — "ובאו ועלו בביתך ... ובתנוריד ובמשארותיך" ענייני קידוש ה'

מבוא: למה מסרו נפשם חנניה מישראל ועזריה?	
1 תלמוד בבלי פסחים נג ע"ב	
<p>עוד זו דרש תודוס איש רומי: מה ראו חנניה מישראל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש? נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו "ובאו [ועלו] בביתך [וגו'] ובתנוריד ובמשארותיך". אימתי משארות מצויות אצל תנור? הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם — על אחת כמה וכמה!</p>	
2	ר"ת: למה לא השתחוו לאנדרטה?; ר"י: למה לא ברחו?
3	למה סמכו על הנס?
2	ר"ת: למה לא השתחוו לאנדרטה?; ר"י: למה לא ברחו?
3	למה סמכו על הנס?
2	ר"ת: למה לא השתחוו לאנדרטה?; ר"י: למה לא ברחו?
3	למה סמכו על הנס?
2	ר"ת: למה לא השתחוו לאנדרטה?; ר"י: למה לא ברחו?
3	למה סמכו על הנס?
רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה: החובה לקדש את השם לעומת החובה "וחי בהם"	
4	5
<p>כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה, שנאמר "ונקדשתי, בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב); ומוזהרין שלא לחללו, שנאמר "ולא תחללו, את שם קודשי" (שם). כיצד? בשעה שיעמוד גוי ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגנו, יעבור ואל ייהרג: שנאמר במצוות, "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא יח, ה) — ולא שימות בהם. ואם מת ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו. במה דברים אמורים? בשאר מצוות, חוץ מעבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים. אבל שלוש עבירות אלו, אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תיהרג, ייהרג ואל יעבור.</p>	<p>וכל הדברים האלו, שלא בשעת השמד. אבל בשעת השמד, והוא כשיעמוד מלך רשע כנבוכדנאצר וחבריו ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות — ייהרג ואל יעבור, אפילו על אחת משאר מצוות, בין נאנס בתוך עשרה, בין נאנס בינו לבין גויים.</p>
<p>במה דברים אמורים, בזמן שהגוי מתכוון להנאת עצמו, כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו או אנס אישה לבוועלה וכיוצא בזה. אבל אם נתכוון להעבירו על המצוות בלבד — אם היה בינו לבין עצמו, ואין שם עשרה מישראל — יעבור ואל ייהרג; ואם אנסו להעבירו בעשרה</p>	<p>כל מי שנאמר בו יעבור ואל ייהרג, ונהרג ולא עבר — הרי זה מתחייב בנפשו. וכל מי שנאמר בו ייהרג ואל יעבור, ונהרג ולא עבר — הרי זה קידש את השם. ואם היה בעשרה מישראל — הרי זה קידש את השם ברבים, כדניאל חנניה מישראל ועזריה ורבי עקיבה וחבריו; ואלו הם הרוגי מלכות, שאין מעלה על מעלתם, ועליהם נאמר "כי עליך, הורגנו כל היום; נחשבנו, כצאן טבחה" (תהילים מד, כג), ועליהם נאמר "אספו</p>

<p>מישראל – ייהרג ואל יעבור, ואפילו לא נתכוון להעבירו אלא על מצוה משאר מצוות בלבד. לי, חסידיי – כורתי בריתי, עלי זבח" (תהילים נ, ה).</p>	<p>א. האם מותר למות על קידוש השם כאשר לא חייבים?</p>
<p style="text-align: center;">8</p> <p><u>שולחן ערוך יורה דעה סימן קנז</u> כל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג, רשאי, אם העובד כוכבים מכוין להעבירו על דת. ואם הוא בפרהסיא, דהיינו בפני עשרה מישראל, חייב ליהרג ולא יעבור אם העובד כוכבים מכוין להעבירו על דת. אבל אם אינו מכוין אלא להנאתו, יעבור ולא יהרג. ואם הוא שעת הגזירה, אפילו אערקתא דמסאנא (פירוש רצועת המנעל) יהרג ואל יעבור. ובעבודת כוכבים, גילוי עריות, שפיכות דמים אפילו בצנעה ושלא בשעת הגזרה, ואפילו אין העובד כוכבים מכוין אלא להנאתו, יהרג ואל יעבור.</p>	<p style="text-align: center;">7</p> <p><u>תוספות עבודה זרה כז ע"ב, ד"ה יכול</u> ואם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצות רשאי כמו ר' אבא בר זימרא דירושלמי שהיה אצל עובד כוכבים א"ל אכול נבלה ואי לא קטלינא לך א"ל אי בעית למיקטלי קטול ומחמיר היה דמסתמא בצנעה הוה. <u>כסף משנה על דברי הרמב"ם הנ"ל</u> כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. סובר רבינו שכשאמרו בגמרא יעבור ואל יהרג פירוש צריך לעבור כדי שלא יהרג. אבל שלמים וכן רבים סוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו. ונראה שמפרשים יעבור ואל יהרג הרשות בידו לעבור כדי שלא יהרג. וכתב בנימוקי יוסף דאפילו לפי סברת רבינו אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם ולמדו ליראה את השם ולאהבו בכל לבם.</p>
<p style="text-align: center;">9</p> <p><u>ר' דוד בן זמרא, שו"ת רדב"ז, חלק ג, סימן תמד (ספרד-ארץ ישראל, מאות 15-16)</u> שאלת ממני על מה שכתבו בשם ריב"א ז"ל כי חלה חוליו אשר מת בו וחל יו"ה באותן הימים ואמרו לו הרופאים אם לא תאכל ודאי תמות ואם תאכל שמא תחיה והוא ז"ל אמר ברי ושמא ברי עדיף ולא רצה לאכול ומת תנצב"ה ורצית לדעת דעתי אם יפה עשה אם לא: תשובה לגבי הדין אין ראוי ללמוד ממנו כלל דהא קיי"ל ספק ספיקא של פקוח נפש דוחה את השבת ואת יו"ה"כ ואפי' לחיי שעה חוששין כ"ש לספק שמא ימות שמא יחיה ואפי' לספק שבת אחרת. ואפי' לפי דעת האחרונים שאמרו דמי שהיה דינו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי הוא במחיצת הצדיקים ושלא כדעת הרמב"ם ז"ל וכן הוא דעתי. מ"מ ה"מ במקום דאיכא קדוש השם שמסר עצמו על דתו ית' אבל מי שהוא חולה שיש בו סכנה ואמרו לו לאכול יש לו לאכול ואפי' על הספק. וז"ל הר"ן ז"ל ביומא גבי חולה שיש בו סכנה ואמרו בקיאתן לחלל עליו את השבת וכי מדת חסידות שימנע עצמו ואינו אלא שופך דמים ע"כ. לפיכך אין ראוי ללמוד ממנו כי אפשר דריב"א ז"ל הרגיש בעצמו דאפי' שיאכל ימות דלב יודע מרת נפשו והיינו דקאמר ברי ושמא ברי עדיף כלומר הברי שלי עדיף משמא שלכם ולפיכך לא רצה לאכול. וכבר נשאלתי על כיוצא בזה פעם אחרת והעליתי דאין זו מדת חסידות. והנראה לע"ד כתבתי.</p>	<p style="text-align: center;">9</p> <p>ב. הימלטות מניסיון קידוש השם: מותר, אסור, או חובה</p>
<p style="text-align: center;">10</p> <p><u>ר' יעקב ריישר, שו"ת שבות יעקב חלק ב סימן קו (צ"כיה-גרמניה, מאות 17-18)</u> שאלה עיר אחת שגזרו עליהם גזירה להעברת דת שמחויבים להרוג ואל יעבור ומקצתם יכולין לברוח אי מחויבין לברוח כדי להציל נפשם דלא יהא כמאבדים עצמם לדעת או נימא דאל יפרשו מן הציבור שמחויבים למסור נפשם על קדוש השם.</p>	<p style="text-align: center;">10</p> <p>ר' יעקב ריישר, שו"ת שבות יעקב חלק ב סימן קו (צ"כיה-גרמניה, מאות 17-18)</p>

תשובה הנה לכאורה נראה פשוט דאין להם לברוח וראיה ברורה לזה מסוגיא דש"ס דפסחים דף נ"ג ותוספת שם ע"ב על הא דקאמר שם מה ראו חנניא משאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש נשאו ק"ו בעצמם ופ"ה מה ראו שלא דרשו וחי בהם ולא שימות בהם וקשה דהא בפרהסיא הוי דלכולי עלמא מחויב למסור עצמו ... ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו שהרי קודם המעשה היו יכולין לברוח כמו שעשה דניאל כדאמר בחלק ג' היו באותה עצה עכ"ל וכ"כ הר"ן ע"ש הרי להדיא דאפילו היו יכולין להמלט על נפשם אין לברוח ומחויבים למסור נפשם על קידוש השם מק"ו דצפרדעים ... ואף לר"ת שתירץ תירץ אחר על קושית התוספת מכל מקום אינו מוכרח שחולק על ר"י לדינא דאין לברוח.

איברא כד מעיינן שפיר תראה שכל זה אינו דודאי האיך דאפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה ולקיים וחי בהם מבואר בסוגיא בש"ס בכמה דוכתא דעדיף והכי נמי אפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה ולקיים וחי בהם ... וכדמצינו ברשב"י ור"א בשבת דף ל"ג שברחו והטמינו במערה ...

וכדי לתרץ דעת ר"י בלאו הכי צריכין אנו לפרש דבריו דלפי פירוש מה ק"ו הוא זה דשאני צפרדעים שגזר עליהם ע"פ גזירת השם שיבאו באש מה שאין כן חנניה מישאל ועזריה שלא נצטוו על כך כיון שאפשר להם לברוח אלא צריך לומר דסבירא ליה לר"י שגם חנניה מישאל ועזריה נצטוו על כך כדאיתא בסוטה דף י ע"ב שיצאה בת קול אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל שלשה בניך מן האור מאן נינהו חנניה מישאל ועזריה לכך לא ברחו להמלט על נפשם ואין למידן מהם למקום אחר דודאי גדול הצלות נפשות אם יכולין לברוח.

אבל מ"מ אם רוצה להחמיר על עצמו ולמסור נפשו לקדש השם ברבים שממנו ילמדו אחרים לעשות זכור לטוב ודאי לא מקרי מאבד עצמו לדעת וכדאיתי' בפ"ק דע"ז דף י"ח גבי רבי חנינא בן תרדיון יע"ש ועיין ביורה דעה סימן קנ"ז כנ"ל הקטן יעקב.

ג. האם מותר להתאבד במקרה של קידוש השם?

11

תלמוד בבלי גיטין נז ע"ב

תנא: מעשה בדי' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון (=ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים, רש"י), הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו: אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא? דרש להן הגדול שבהן: "אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים" (תהלים סח), מבשן אשיב — מבין שיני אריה אשיב, ממצולות ים — אלו שטובעין בים; כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן ונפלו לתוך הים. נשאו ילדים ק"ו בעצמן ואמרו: מה הללו שדרכן לכך (=לתשמיש ואין קלונן מרובה כקלון שלנו, רש"י) — כך, אנו שאין דרכנו לכך — על אחת כמה וכמה! אף הם קפצו לתוך הים. ועליהם הכתוב אומר: "כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה" (תהלים מד).

12

תוספות, ד"ה קפצו כולן

והא דאמר במסכת עבודה זרה (דף יח.) "מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו" — הכא יראים היו מיסורין כדאמרינן (כתובות דף לג:): אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. ועוד, דעל כורחם היו מענין אותן ולא היו הורגים אותן.